

Hayat

*Hoyata, daima hayata.. dünyaya
daha çok hayat katalım!...*

Nietzsche

Cilt VI. 15 Ağustos 1929. Sayı : 137

Musahabe

Edebiyat tedrisatında halli güç mesele.

Liselerde niçin edebiyat okutuyoruz? Bediî zevk vermek, temiz lisan öğretmek, muhtelif asırların düşünce ve duygu tarzlarını anlatmak için değil mi? Bizim eski edebiyatımızı okutmakla bu maksatların hiç birini temin edemezsiniz. Eski eserlerin dar çerçeveleri içinde gençlerin bediî zevkini artıracak parçalar bulmak çok güçtür. Bulduğumuz ve bulacağımız parçalar da his ve fikir sahasının yalnız bir kısmına aittir. Divan edebiyatı, ve tanzimattan sonraki yazırlarla, hatta "Edebiyatı Cedide", nin vücuda getirdiği eserlerle hiç bir zaman temiz lisan mefhumunu veremezsiniz. Bilâkis bunlardan ekserisini gençlere nümune olarak göstereceğiniz zaman derhal onlara böyle yazmamaların da ihtara mecbursunuz. Her muallim Füzuli'nin bu parçası çok güzel, fakat sen böyle yazmayacaksın; Fikret'in bu parçası çok güzel fakat sen bu kelimeleri kullanmayacaksın, Halit Ziya Bey roman ve hikâyecilikte bir devir açmıştır amma sen ona lisan için bir nümune olarak bakmıyacak, bilâkis bunu fena bir lisan addedeceksin.. demek zarureti karşındadır. Diğer taraftan bir muallim edebiyatımızın muhtelif devirlerdeki fikir ve tehassüs tarzlarını öğretmeğe çalışırken bu his ve fikirlere insanî olanlara, bugün için bize kuvvet verebilecek olan parçalara ne kadar nadir olarak tesadüf eder.

Bu vaziyet karşısında edebiyat tedrisatı maalesef bizim mekteplerimizde cazibesini kaybediyor. Liselerde edebiyat derslerinde ne okutacağımızı tayin bile güç oluyor. Bir aralık bu dersler muntazaman bir edebiyat tarihi haline gelmişti. Bunun şüphe yok ki bir faydası oldu. Türk lisan ve edebiyatını tetkiki kabil olan ilk menşesine kadar çıkarak geçirdiği tekâmül hakkında talebeye bir fikir veriyordu. Fakat edebiyat tedrisatı buna munhasır olduğu müddetçe bu gün için gençlere kuvvet veren, bediî zevkini arttıran bir ders olmaktan çıkıyor, tarih dersinin bir zeyli kalıyordu. Halbuki liselerde edebiyat dersi yalnız bunun için vazedilmemiştir, yalnız tarih dersinin bir zeyli olarak kalmamalıdır.

Böyle yapmazsanız ne okutacaksınız? Maziden kalan eserleri iyice tarayınız. Bunlar içinde temiz lisan için nümune olan, bugün için kıymeti bulunan millî ve insanî hisleri ihtiva eyleyen ne kadar az eser bulursunuz. Geniş ve hakikaten edebî kıymeti haiz parçalar da kullanılan lisan itibarıyla

okadar eskimiştir ki bunun hakikî mahiyetine bugünün ve yarının gençleri çok zorlukla nüfuz edebileceklerdir. Denebilir ki bu kıymetli parçalar lisanları yüzünden ölü hal almışlar veya başka bir dilin edebî parçası şekline düşmüşlerdir.

O halde bugün elimizde ne kalıyor? Halk şiirlerinin çok mahdut eserleri, bugünün şiir ve nesirlerinden çok az parça... işte edebiyat muallimlerinin elinde talebeye bediî zevk verecek, hiç olmazsa bugün için lisan nümunesi olacak vasıta.. Bununla ne yapılabilir?

Kim ne derse desin, hiç şüphe edilemez ki Abdulhak Hamit beyefendinin eserlerinin bir kısmında büyük insanî kıymet vardır. Bütün his köşelerini kavrayan tenviu ve genişlik mevcuttur. Bu itibarla ondan sonra gelen şairlerin hiç biri bu mertebeye yükselememiştir. Fakat ne yazık ki lisanın çok seri tekâmülü yüzünden bu eserler de eskiyor, hatta eskimiştir. Arapça ve Farisî kelimelerle dolu yazılar karşısında kayıtsız kalan gençler bunların güzelliğini anlayabilmek için tercüme edilmeleri iktiza eder. O vakit hiç bir zevki kalmıyor. Hiç bir memlekette henüz yaşayan bir şairin lisanının bu kadar eskidiği vaki midir?

İşte bu vaziyet liselerin türkçe ve

Tiyatromuzun Karakteri

Karagözde müthiş san'atkâr, bütün hakikî san'atkârlar gibi eline geçirdiği tiplere hiç acımamış, istihza neşterini kıyasıya saplamıştır. Karagöz tok sözlü; dobra dobra konuşur, patavatsız, içi dışı bir, normal bir tiptir, Hacıvat ise, edep erkân gözetir, fazla nazik, fakat büyük altından güler bir çelebidir. Karagöz halk, Hacıvat'ta osmonludur.

Bugünkü deli alacasından tabîî bahselmiyeceğini. Türk tiyatrosunun karakteri nedir, ve ne olacaktır?

Bunun, geçmiş zamanın yardımıyla kuru farziye hâlinde kuvvetli bir zan ve tahmin sah sine atabiliriz.

Millî bir tiyatromuz hâlâ yok; neden olmuyor ve olamamasının sebepleri nedir?

Araştıracamız noktaya tekürt, veya ermeni dehâsını kapladı., [1]

Türk musiki tesirleri İzmirî aşup adalara girdi. Adalarda, 1898 de tetkikat yapan Hubert Pernot diyor ki: "Yunanca, asırlar zarfında bir yığın ecnebî, latin, Slav, Türk, İtalyan unsurları ile nasıl doldise, aynı vechile Yunan halk musikisi de - eski zamanlardan bugünlere kadar - bir çok harici tesirler altında kalmağa mecburdu. Türk tesiri aşikârdır, ve el'an gözlerimizin önünde devam ediyor. İtalyan tesiri lisan üzerinde kuvvetli izler bıraktı isede musikide pek az hissedilir; sebep belki de, Yunan ve İtalyan musiki sistemlerinin birbirlerinden pek farklı bulunmalarıdır., [2]

Türk musiki tesirlerinin Bulgar, Sırp, ilh., Balkan milletleri şarkıları üzerindeki bakiyelerine dair olan Hırvat folklorcusu Kuhaç'ın tetkikinden ise tekrar bahsî zait buluyoruz.

Türkler Anadolu'ya gelmezden evvel ve geldikten sonra Anadolu'da oturan

mas etmezden evvel, esasa girişmezden evvel bu suallere cevap vermek mecburiyetindeyiz.

Avrupa'dak küçük milletlerin iyi kötü bir tiyatroları bulundurasını iy kötü bir temele borçludurlar. Halbuki bizde tem şa san'atının ancak yarım asrı doldurabilen fakir bir mazisi vardır.

Tiyatro san'ati, bu yarım asır içinde de sürekli bir ver- ermeni ve rumların şarkıları ne oldu, gibi bir sual akla gelebilir. Cevap bir kelime ile şudur: Bu şarkılar ve üsluplar tamamen zayi oldular. Umumi lisan olan türkçenin besteleri hakim mevkii kazandı. Gene Pierre Aubry nin dediği gibi: "tekellün lisanı ile taganni lisanı arasında pek büyük karabetler bulunduğuna kaniiz., Sanyien Türkler hiç bir tarihte rumca, ermenice ile onların musikilerini öğrenmediler; buna mukabil, akalliye teki rum ve ermeniler, ister istemez Türk lisan nağmelerine mağlup oldular, (Klise musikileri de işte bu kanuna mağlup düştü.) Vaziyetin bundan sonrası da başka bir cereyan takip edebilmesine imkân yoktur.

Binaenaleyh, bundan böyle ermenilerin kendi halk nağmelerini Kafkasya Ermenistan'ında, Yunanlıların ise Yunanistan'da aradıklarını, ve Anadolu musikilerinin - bila kaydü şart - Türklere aidiyetini anladıklarını görmek isteriz.

Köse Mihalzâde
Mahmut Ragıp

lık göstermemiştir. İstipdat, siy sî entrik lar, zamanın içtimâî talâkkıları, tesettür, yobazlık, v. s... v. s. bu san'atin inkiş fına bütün kuvvetile engel olmuştur.

Acaba Türklerde (temaşaspectacle) zevki yok mu? Bu zevk, içtimâî heyetlerin duygu ve icelik kabiliyetleri noktai nazarında çok ehemmiyetlidir.

Türklerde (temaşaspectacle) zevki, bir türlü kılıfı yırtamamış, nûvve hâlinde kalmıştır. Bu (Karagöz) le (Zuhurî - orlaoyunu) dur.

Evvelâ (Karagöz) ü ele alalım.

Şurası muhakkaktır ki, ecnebiler Karagözle bizden çok fazla meşgul olmuşlardır.

Fakat buna rağmen Karagöz hakkında açık ve sarıh malûmat toplanamadığı gibi, lâıyıkı vechile de ehemmiyet atfedilmemiştir.

Karagöz, hakkında belli başlı iki iddia vardır; münasebet olsun olmasın tekrar edilir durur.

1 — Karagöz oyu onun esası, Araplardan ve yahut başka bir şark milletinden alınmışımı. (Hatta "Le Nu au théâtre., isimli bir kitapta Karagöz'ü (Scaramouche) tan alınmış olduğu ileri sürülmektedir.)

[1] Bibliographie de la chanson populaire en Europe, 1905.

[2] "Rapport sur une Mission scientifique en Turquie., 1903, Paris.

2 — Karagöz ve Hacivat hakikatte mevcut idiler.

İkinci iddia şekle ait olup, ihtira ve icat meziyetini türk- lere bırakmamak, vermemek için maksadı mahsusla emsali mısıllı ortaya atılmıştır. Şeklin icat ve ihtira şerefini kime, hangi millîte ait olacağı, olması lâzım geleceği tamamiyle meçhuldür. Çinlilerin (Ombres Chino ses-Çin gölge er) denilen ve şekli itib r ile (Hayal) e benzeyen şey Karagöz'de, bütünü ayrı, bambaşkadır.

Nitekim (Lanterne magique) n de (Çin gölgeleri) sıkı bir münasebeti yoktur.

Kuklalar da buna benzer. Hemen her millet kuklayı kendine mal etmek ister.

İtalyanların (Puppazo) su, Fransızların (Guignol) ve Guignol Lionais) leir gibi.

Hibuki Hündü Çinî de ve Çin'de, Japonya'da kendi millî zevklerine uygun enfes kuklalar, asırlardan beri mevcuttur.

İkinci iddiaya gelince birinci derecedeki kadar da dikkate şayan değildir.

Karagöz, hakikî veya mefruz, muhayyel bir şahsiyet olsun, esas ile alâkası hiçtir. Karagöz'deki esas, buluşta, espridedir. Karagöz kukla gibi basit, çocuk eğlencesi değildir. Vaktile (çocukları götürmek) babalarımızın sırtı kendi temkinlerini bozmamak için taktıkları bir kupa tu.

Çocuk, Karagözün Hacivatı döğmesine, Tuzsuz deli Bekir'in narasına Karagözün tırtır tırtırmesine güler. Fakat perde de gözüken tiplerin ne olduğunu ve o hayallerle neler kastedilmek istenildiği, kimlerle alay edildiği çocuk anar mı, anlayabilir mi?

Karagöz'le Hacivata bildiğimiz şekilleri veren san'atkârın dehasına hayran olmamak elden gelmez. Göstermek istediği tipler gayet san'at ve maharetle çizmiş, tekmil hususiyetlerini göstermiştir.

Bu müthiş san'atkâr, bütün hakikî san'atkârlar gibi eline geçirdiği tiplere hiç acımamış, istihza neşterini kıyasıya sıplamış...

Karagöz, tok sözlü, dobra dobra konuşur, patavatsız, çıdışı bir, normal bir tiptir.

Hacivat ise, edep erkân gözetir, fazla nazik fakat bıyık altından güler bir çelebidir.

Karagöz, başından külahını atar, kolunu sallar, savurur, sırtını, ensesini kaşır, bütün hareketlerinde serbest, lâübalı teklifsizdir.

Hacivata gelince; külahı başından çıkmaz, elleri ucu kıvrık, muntazam sakalına yapışıktır.

San'atkârın bu incelikleri bulup tesbit edebilmiş olması dehasının en büyük, en kuvvetli delili, nişane esidir.

Hacivatı bir veya iki kolunu oynatır, yapmanın san'atkârı kim ve ne menedebilirdi? İki ile sakalına yapışmış bir insan tasviri, gülünç olmanın ziyade soukkı çabılırdı.

Karakterleri şekillerinde perçinlenen tipleri bir de konuşturalım. Sivri uçlu muntazım kıvrık sakalı ile, yapışık ellerile Hacivat, Karagözün salladığı, patavatsız sözlerini söyleyebilir mi?

Hacivatın lügatli, cinaslı, müstaâh tekerlemesi de Karagöze yakışmaz.

San'atkârın bu kuvvetle, itina ile çizmek istediği ve muvaffak olduğu bu iki tip nedir?

Karagöz, halk; Hacivat ta

osmanlıdır. Hacivat, yani osmanlı, asırlarca Karagöze, yani halka, hep anlamadığı dilden ve kendisinin de bismal kalıp öğrenegeldiği melez bir lisan- dan müstalah sözler söylemiş lügat paralamıştır. Fakat Karagöz, yani halk, onuola mütemadiyen alay etmiştir. Asıl şayanı hayret olan şey, bu alayın farkına varılmamasıdır.

Hacivat, Karagözün cehaletine kıyar, dilini düzeltmesini ister, lâkin Karagöz vurdum duymazdır. İstihzanın inceliğine bakınız ki asıl vurdum duymaz olan Hacivat'tır. Bu noktayı osmanlı anlayamamış, kendi Hacivatlığına asırlarca kakkahadan kırmıştır.

Esasının orijinal olmasına rağmen (Hayal) in iptidâî şeklini muhafaza etmesine sebep te ehliyetsiz cahil ellere düşmesinden- dendir. (Hayal) sadece Karagözle Hacivat'tan ibaret değildir. Diğer mahallî tiplerle de ayrı ayrı alaylar vardır.

Avrupa'da nasıl eski (farce) lar bugünkü tekâmülü hazırlamışlarsa (Hayal) de, zamanın, devirlerin nükte ve zarâfetlerini kavrayacak kuvvetli san'atkârlar eline geçmiş bulunsaydı, Türk sahnelerinin temeli atılmış olurdu.

Hicvedeceği tiplerin seviyesine yetişmeyen hattâ onlardan aşığı derecede olan (Hayalî) lerin (kâtip) lerin, karagözü öldürmeleri gayet tabiidir.

Karagöz, bu nasipsizliği dolayısıyla tiyatroya bir temel taşı hizmetini görememiştir. Fakat tiyatrunun yürüyeceği yola ışık tutacak, alacağı istikameti aydınlatacaktır.

Bunu (Zuhurî - orta oyunu) ile birlikte gözden geçireceğiz.

Mahmut Yesari